

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Економічний факультет

Кафедра статистики, інформаційно-аналітичних систем і демографії

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ
БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

Студентки II курсу
спеціальності 051 Економіка
за освітньо-науковою програмою
«Економічна аналітика та
статистика»
денної форми навчання
Вікторії Гриф

(підпис)

Науковий керівник:
к.е.н., доцент
Ольга Мазуренко

(підпис)

Роботу допущено до захисту на засіданні ЕК рішенням кафедри статистики,
інформаційно-аналітичних систем і демографії, протокол №12 від «12» травня
2022 року

Завідувач кафедри

д.е.н., проф. Наталія КОВТУН

Київ – 2022

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна магістерська робота містить 48 ст., 3 рис., 28 табл., 29 джерел.

Ключові слова: прозорість, модель CAMELSO, дискримінаційний аналіз, банківська система, метод k-середніх, рейтингова оцінка.

Предмет дослідження: теоретичні та практичні засади статистичного оцінювання прозорості банківської системи.

Об'єкт дослідження: банківська система України, а зокрема діяльність комерційних банківських установ.

Мета дослідження: теоретичне та практичне дослідження статистичного оцінювання банківської системи України.

Методи дослідження: методи рейтингового оцінювання, метод k-середніх, метод дискримінаційного аналізу.

Наукова новизна, практична значимість дослідження: побудоване рейтингове оцінювання діяльності банківських установ, представлені методи візуалізації даних про діяльність банківських установ, виявлені фактори, що впливають на прозорість діяльності банківських установ.

Практична цінність: статистично оцінена прозорість діяльності банківських установ та банківської системи загалом. Основні положення роботи були висвітлені на науково-практичній студентській конференції «Актуальні питання права та економіки: сучасність та перспективи розвитку» (Україна, м. Київ, 2020 р); XVIII Міжнародній науково-практичній конференції з нагоди Дня працівників статистики "Нові джерела та методи поширення даних у статистиці" 04.12.2020, НАСОА, м. Київ.).

RESUME

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Faculty of Economics

Department of Statistics, Information and Analytical Systems
and Demography

Keywords: transparency, CAMELSO model, discriminant analysis, banking system, k-means method, rating.

Master's qualification work « Statistical evaluation of the transparency of the banking system of Ukraine» consists of 48 pages, 3 figures, 28 tables, 29 sources.

The subject of the research is theoretical and practical principles of statistical evaluation of the transparency of the banking system. The object of the research is banking system of Ukraine and in particular the activities of commercial banking institutions.

The purpose of the research is theoretical and practical study of statistical evaluation of the banking system of Ukraine. The author has built a rating assessment of the activities of banking institutions, presented methods for visualizing data on the activities of banking institutions, and identified factors influencing the transparency of banking institutions.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СТАТИСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ КРАЇНИ.....	8
1.1. Економічна сутність та необхідність визначення транспарентності діяльності банківських установ.....	8
1.2. Основні методики визначення рівня транспарентності банківських установ	10
РОЗДІЛ 2. СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ	14
2.1 Порівняльна характеристика транспарентності рейтингових оцінок діяльності банківських установ України	14
2.2. Закордонний досвід в питаннях транспарентності банківських установ ..	18
2.3. Оцінювання транспарентності діяльності банківських установ за допомогою рейтингового оцінювання	21
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ.....	38
3.1. Ризики транспарентності для банківської системи	38
3.2. Можливості підвищення рівня транспарентності діяльності банківських установ.....	40
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сьогодні є актуальним питання довіри населення до банківської системи та питання прозорості діяльності комерційних банків та банківської системи. Як відомо, Національний банк України з 2018 року запроваджує стандарти угоди «Базель III», в яких також включений пункт прозорості інформації. Тож з 2018 року банки України зобов'язані надавати повну та відкриту інформацію щодо власної діяльності. Проте при цьому досі не було оцінено дійсну прозорість банківської системи. Таким чином виникає необхідність оцінки прозорості діяльності банківської системи України. Дана оцінка сприятиме розумінню напрямків, в яких можна підвищити рівень прозорості, а також розумінню діяльності окремих банків, виокремлення банків, що відрізняються за кількісними показниками та подальшому поглибленому аналізу їх діяльності. Загалом високий рівень прозорості банківської системи сприятиме підвищенню рівня довіри населення до банків.

На даний момент питання оцінювання прозорості банківської системи українськими вченими поки не є розкритим. Загалом прозорість та її виміри регулюються Національним банком України та Радою НБУ. Проте варто зазначити вчених, на наукові здобутки яких у сфері банківської системи можна опиратись, зокрема це: Васильченко З., Версаль Н., Єріна А., Ковтун Н., Лютий І., Савлук М., Тригуб О. та ін. Питання статистичного оцінювання прозорості банківської системи ще не є відкритим в достатньому ступені і потребує подальшого дослідження.

Метою дипломної роботи є теоретичне та практичне дослідження статистичного оцінювання банківської системи України.

Основні завдання, що були визначені для досягнення мети дипломної роботи:

- розглянути економічну сутність та необхідність статистичного оцінювання прозорості банківської системи;

- охарактеризувати основні методики визначення рівня прозорості банківських установ;
- визначити сучасний стан прозорості діяльності банківської системи;
- дослідити закордонний досвід висвітлення інформації про діяльність банківських установ;
- статистично оцінити прозорість банківської системи України;
- визначити та розглянути пріоритетні напрями підвищення рівня прозорості діяльності банків.

Об'єктом дослідження є банківська система України, а зокрема діяльність комерційних банківських установ.

Предметом вивчення є теоретичні та практичні засади статистичного оцінювання прозорості банківської системи.

Методи, використані в роботі для досягнення визначеної мети: компонентний аналіз – для визначання складників досліджуваних одиниць, описовий метод – для з'ясування характеристик; контекстуально-ситуативний, інтерпретативний аналізи – для виявлення значущих елементів, контекстуально збагачених додатковим поняттєвим змістом; метод зіставлення – для порівняння, а також метод діалектики, аналітичний та системний методи, індуктивний, дедуктивний, метод наукової абстракції, методи формальної логіки, економіко-математичні методи; метод кластерного аналізу, метод дискримінантного аналізу.

Теоретичне значення дослідження: висновки даної роботи є внеском щодо розробки питання, що досліджується. Результати цієї роботи поглиблюють та розширюють знання щодо статистичного оцінювання прозорості банківської системи.

Інформаційна база досліджень: законодавчі акти України, статистична інформація щодо діяльності банківських установ України, опублікована на офіційних веб-сайтах банків та НБУ, фінансова звітність банків, нормативні акти НБУ, дані мережі Інтернет, наукова література, публікації зарубіжних та вітчизняних науковців тощо.

Практичне значення одержаних результатів: розробка рекомендацій щодо статистичного оцінювання прозорості банківської системи, визначенні пріоритетних напрямів підвищення рівня прозорості.

Апробація результатів. Основні розробки і результати дипломної роботи обговорювалися і висвітлювалися у матеріалах науково-практичних конференцій, зокрема в науково-практичній студентській конференції «Актуальні питання права та економіки: сучасність та перспективи розвитку» (Україна, м. Київ, 2020 р); XVIII Міжнародній науково-практичній конференції з нагоди Дня працівників статистики "Нові джерела та методи поширення даних у статистиці" 04.12.2020, НАСОО, м. Київ.

Обсяг та структура роботи. Дана робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дипломної роботи складає 48 сторінок, включає 3 рисунки, 28 таблиць та 29 використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СТАТИСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ КРАЇНИ

1.1. Економічна сутність та необхідність визначення прозорості діяльності банківських установ

Як відомо, банківська система країни є одним з визначальних показників розвитку окремої країни, адже саме банківська система як безпосередньо впливає на стан економічної ситуації в країні, так і відображає його. Станом на липень-серпень 2021 року баланс довіри-недовіри до Національного банку України складає -31,0%, до комерційних банків -52,5% [4]. Проте також варто зазначити, що станом на жовтень-листопад 2020 року баланс довіри-недовіри до Національного банку України складав -39%, до комерційних банків -55,2% [17]. Значне покращення також помітне в порівнянні з 2019 роком, коли баланс довіри-недовіри до НБУ складав -47%, до комерційних банків -59% [24]. Тобто ефективна політика Національного банку України дозволила підняти рівень довіри до одного з ключових гравців на ринку економіки України на 16%, в той час як довіра до комерційних банків досі є однією з найнижчих серед соціальних інститутів. Рівень недовіри до банківських установ зумовлений багатьма факторами – військово-політична нестабільність, загальний економічний стан в країні, волатильність національної валюти та інші. Однією з ключових причин недовіри також є наслідки так званого «банкопаду» в Україні у період 2014-2015 рр., внаслідок якого вкладники втрачали значні суми коштів, які Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) не міг їм компенсувати, адже, як відомо, станом на 2014-2015 рр. розмір відшкодування ФГВФО складав 200 тисяч гривень (згідно з статтею 26 розділу V Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 р.) [21]. Важливу роль в

зростанні довіри до НБУ зіграла, зокрема, прозорість або ж транспарентність політики, що провадиться даним соціальним інститутом, зокрема висвітлення та відкритий доступ до багатьох ключових звітів з діяльності банківської системи, а також ефективна політика управління обліковою ставкою, що дозволяла уникнути значної інфляції.

Транспарентність, за визначенням НБУ, трактується як «розкриття банком всім зацікавленим особам (кредиторам, інвесторам, громадськості) інформації щодо цілей діяльності, правових, інституційних і економічних основ, принципів рішень та їх обґрунтування, даних та інформації, прямо або опосередковано пов'язаних із діяльністю банку, а також умов підзвітності в повному обсязі, в доступній формі та на своєчасній основі» [29].

Для оцінки діяльності банківських установ Національним банком України використовувалась система рейтингової оцінки банків CAMELSO, проте НБУ не розкриває інформацію ні щодо рейтингової позиції та оцінки певного банку, ані щодо критеріїв, які використовуються для оцінки діяльності банку [23].

Інформаційна політика транспарентності (прозорості) має стати ключовою як для Національного банку України, так і для комерційних банків. Завдяки цій політиці, її успішній реалізації можна підвищити рівень довіри населення до банків і банківської системи загалом, адже за наявності доступної та достовірної інформації кожен споживач банківських послуг зможе зважити ризики щодо кожного банку, мати якомога більш повну картину щодо діяльності банку, результатів цієї діяльності, фінансового стану банку тощо. Саме транспарентність зі сторони кожного банку забезпечує його найефективнішу діяльність, адже відкритість інформації допомагає запобігати зловживанням з боку менеджерів банків; Національний банк може краще та більш зважено приймати економічні рішення щодо діяльності окремих банківських установ; зменшуються ризики значної дестабілізації банківської системи загалом. Тож підтримка транспарентності щодо діяльності як окремих банків, так і банківської системи, створює конкурентні переваги для кожної банківської установи та

допомагає побудувати прозорі відносини між споживачами та надавачами банківських послуг.

1.2. Основні методики визначення рівня транспарентності банківських установ

Найбільш відомими вимогами, що регулюють транспарентність банківської системи, можна вважати вимоги двох базельських угод, зокрема Базель II «Міжнародна конвергенція вимірювання капіталу і стандартів капіталу: нові підходи» та Базель III – угода, що збільшила вимоги до банківського ринку. Основою Базеля II були визначені мінімальні вимоги до капіталу, наглядовий процес, розкриття інформації та ринкова дисципліна; банкам було рекомендовано регулярно оновлювати та публікувати інформацію щодо ризиків, управління ними, а також основну інформацію щодо капіталу, його структури та достатності. Базель III підсилив ці вимоги, запровадивши підвищені мінімальні вимоги до капіталу та ліквідності, посилений наглядовий процес для корпоративного управління ризиками та планування капіталу, підсилене розкриття інформації та ринкова дисципліна. Реалізація принципу транспарентності також відбувалась у запровадженні стандартів розкриття інформації про ризики, що приймалися банками.

Національний банк України ще в 2018 році переглянув вимоги та зобов'язав банки, відповідно до імплементації принципів Базеля II та Базеля III, надавати обов'язковий мінімальний обсяг інформації, що має бути розкритий банками. Зокрема середньострокова стратегія НБУ на 2018-2020 рр. включала в себе такий пункт, як «Стабільна, прозора та ефективна банківська система». Відповідно дана ціль була реалізована, адже, згідно зі звітом про виконання стратегії, був посилений контроль за операціями банків із пов'язаними особами;

банківський нагляд став більш ризик-орієнтованим, підвищився рівень розкриття інформації фінансової та пруденційної звітності, запроваджено пруденційні вимоги до банків згідно з нормами законодавства ЄС та рекомендаціями Базельського комітету [28]. Задля підвищення прозорості банківської системи Національний банк України зобов'язав банки публікувати таку інформацію:

- Річна та проміжна звітність (повинні бути опубліковані відповідно до вимог Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затвердженою постановою Правління Національного банку України від 24.10.2011 № 373 [19]);

- Дані банку про його фінансовий стан та виконання ним пруденційних вимог, зокрема дані про оборотно-сальдовий баланс; розподіл кредитів, наданих фізичним та юридичним особам, та розмір кредитного ризику за класами боржників; економічні нормативи та ліміти відкритої валютної позиції; нормативи та складові розрахунку регулятивного капіталу.

До 2018 року даної інформації окремо для кожного банку не було, надавалася лише загальна інформація по банківській системі, тож стало легше для пересічних громадян отримати таку інформацію та зважити власні та банківські ризики. Значною перевагою розкриття даної інформації стало те, що банки отримали змогу отримувати оцінки, що характеризують їх діяльність. Це як рейтингові оцінки, що характеризують їх положення на ринку в порівнянні з конкурентами, так і можливість отримання оцінок від українських та міжнародних рейтингових агентств, які зможуть оцінити прозорість та ефективність діяльності банку. Відповідно метою даної оцінки є визначення банків з:

- незадовільним фінансовим станом;
- проблемами з менеджментом та операційною діяльністю;
- інші проблеми та недоліки, що можуть призвести до банкрутства банку.

Відповідно виявивши дані проблеми, служба банківського нагляду Національного банку України може вжити спеціальні заходи для їх нівелювання, і відповідно уникнути дестабілізації фінансового стану як окремого банку, так і банківської системи загалом. Питання рейтингової оцінки тісно пов'язане із проблемою прозорості інформації, що надається банками, адже чим більш прозоро та відкрито банк надає інформацію про власну діяльність, чим більше банк готовий до публічного поширення інформації щодо власного оцінювання ризиків, тим меншою є ймовірність того, що банк матиме погані позиції щодо діяльності серед конкурентів.

Правління Національного банку України 01 листопада 2016 року прийняло рішення № 393-рш "Про схвалення процедур інспектування". Відповідно до цього рішення Національним банком України було змінено порядок проведення інспекційної перевірки, а також встановлено порядок визначення рейтингової оцінки банку за рейтинговою системою CAMELSO, яка почала застосовуватися Національним банком з 1 січня 2017 року [23].

Відповідно оцінювання за системою CAMELSO базується на оцінюванні ризиків за такими основними частинами:

- Capital Adequacy (C) (або ж «Капітал») – оцінка розміру капіталу банку щодо достатності капіталу для підтримки платоспроможності та інтересів вкладників;
- Asset Quality (A) («Якість активів») – розмір проблемних кредитів та їх вплив; можливість забезпечення повернення активів;
- Management (M) («Менеджмент і корпоративне управління») – якісне оцінювання принципів корпоративного управління та контролю, ефективного провадження діяльності банку;
- Earnings (E) («Надходження») – рівень достатності доходів банку, можливість забезпечення розвитку та зростання в перспективі;
- Liquidity (L) («Ліквідність») – забезпечення банком повного та своєчасного виконання зобов'язань, можливості даного забезпечення;

- Sensitivity to Risk (S) («Чутливість до ринкових ризиків») – якісне оцінювання реакції банку на зміну ситуації на ринку.
- Operational Risk (O) («Операційний ризик») – можливість ефективного управління операційним та інформаційним ризиками задля недопущення або мінімізації втрат внаслідок виникнення ризиків банком [23].

Оцінювання відбувається за шкалою від 1 до 4 за кожним показником, де оцінка «1» визначає діяльність банку як надійну та ефективну, спроможну протистояти ризикам та економічним спадам в розрізі показника, а оцінка «4» - про незадовільну діяльність банку за даним показником та необхідність залучення Національного банку України для контролю даного показника.

Відповідно за допомогою оцінки банків за даною рейтинговою системою можна визначити фінансовий стан кожного банку, якість менеджменту та корпоративного управління, транспарентність операцій та інформації, управління ризиками. Загалом можливість проведення даного рейтингування свідчить про те, що банк надає всю необхідну інформацію та прозоро здійснює свою діяльність.

РОЗДІЛ 2. СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

2.1 Порівняльна характеристика транспарентності рейтингових оцінок діяльності банківських установ України

На нашу думку, одним з показників транспарентності банківської системи та діяльності окремих банків є те, що після публікації основних показників на їх основі можуть будуватись рейтингові оцінки діяльності банків. Як відомо, деякі українські банки проходять оцінювання з метою визначення рейтингу в міжнародних агентствах або національних акредитованих агентствах, що свідчить про транспарентність їх діяльності, проте окрім цього, деякі сайти та новинні портали пропонують також свої рейтингові оцінки, що часом є більш зрозумілими широкому загалу.

Так рейтинг українських банків за версією порталу Finance.ua визначається за допомогою відгуків споживачів, що зареєстровані на сайті, за їх інформацією побували у банку і після цього проголосували в опитуванні щодо обслуговування в банку. Даний рейтинг має на меті визначення рівня обслуговування в банках. За методологією порталу, рейтингова оцінка діяльності банку визначається за допомогою середнього арифметичного серед оцінок відвідувачів.

Розглянемо рейтинг українських банків за результатами голосування на порталі Finance.ua (табл 2.1.) Для аналізу візьмемо перші десять банків в загальному рейтингу.

Таблиця 2.1.

Рейтинг українських банків за версією порталу Finance.ua

Місце	Банк	Рейтинговий бал	Кількість	
			Голосів	відгуків
1	Альфа-Банк	3,90	29	2622
2	izibank	3,31	13	1545
3	ПУМБ	3,29	21	1066
4	Форвард	3,22	18	1527
5	ПриватБанк	3,21	14	756
6	ВТБ Банк	3,15	480	17499
7	МР Банк (Сбербанк)	3,09	380	6635
8	КІБ Креді Агріколь	3,04	296	2080
9	ВіЕс Банк (об'єднаний з ТасКомБанк)	3,00	22	69
10	Промінвестбанк	2,86	386	19374

Джерело: [13].

Очевидно, що дана рейтингова оцінка не є точною з багатьох причин, а саме:

- Оцінка визначена на враженнях щодо відвідування окремого філіалу, тож не може показувати обслуговування в банку загалом;

- Банк може впливати на отриману оцінку шляхом використання автоматично написаних позитивних відгуків, адже відвідування банку не перевіряється; аналогічно можливе нагромадження негативних відгуків від банків-конкурентів;

- Великий розкид між кількістю людей, що оцінювали окремий банк («ВТБ Банк» має 17499 відгуків, «ВіЕс Банк» – 69 відгуків);

- Інформація про рейтингові оцінки попередніх періодів відсутня, тож неможливо оцінити динамічні зміни даних оцінок та динаміку рейтингу.

Загалом, на нашу думку, даний рейтинг не можна вважати таким, що ґрунтується на принципі прозорості, адже він не враховує інформацію про діяльність банків, що відображається зараз банківськими установами на вимогу Національного банку України. Також, на нашу думку, даний рейтинг є абсолютно суб'єктивним з можливістю швидкої зміни шляхом зовнішнього впливу на оцінювання. Тож методологічна основа даного рейтингу, на нашу

думку, не спроможна забезпечити відповідність вимогам до рейтингових систем, адже відсутнє наукове підґрунтя, тому загалом, як рейтингова система, не може використовуватись.

Розглянемо рейтингову систему від порталу «Новое время» в колаборації з інвесткомпанією «Dragon Capital». Місце в рейтингу визначалося інвестиційною компанією Dragon Capital, виходячи з суми балів, яку банк отримав на основі оцінки наступних показників:

- Достатність капіталу – визначається достатність капіталу задля покриття можливих втрат від діяльності;
- Ліквідність – можливість банку своєчасно виконувати свої зобов'язання без затримок;
- Довіра вкладників – моніторинг динаміки притоку/відтоку депозитів в поточному році;
- Підтримка акціонерів – чи можлива додаткова підтримка/фінансування у випадку критичних (кризових) ситуацій;
- Прибутковість банку – або ж визначення рентабельності капіталу;
- Якість активів – визначення частки непрацюючих кредитів у портфелі банківської установи;
- Інші якісні показники — доступність інформації щодо діяльності банку, збалансованість ризик-менеджменту, репутація [27].

Як основу надійності банківської системи визначили банки з іноземним капіталом і державні фінустанови.

Відповідно рейтингова оцінка топ-10 банків за версією НВ виглядає таким чином (табл. 2.2):

Таблиця 2.2

Рейтинг банків України за версією порталу НВ станом на 01.01.2022 р

Місце	Банк	Оцінка достатності капіталу	Оцінка довіри вкладників банку	Оцінка підтримки акціонерів	Оцінка ліквідності	Оцінка прибутковості	Оцінка якості активів	Оцінка по якісним показникам	Загальна кількість балів
1	Райффайзен Банк Аваль	4	3	7	5	5	3	7	34
2	Сітібанк	6	3	6	4	6	3	5	33
3	Інг Банк	6	3	7	6	2	3	5	32
4	Креді Агріколь Банк	4	2	6	4	5	-	7	31
5	Укресімбанк	5	3	7	5	5	-	6	31
6	ПриватБанк	5	1	7	5	6	3	6	30
7	Укрсиббанк	5	1	6	6	3	2	6	30
8	ОТП Банк	5	2	4	4	5	-	5	27
9	Ощадбанк	4	1	7	5	2	2	6	25
10	ПУМБ	3	3	4	4	6	3	3	25

Джерело: [10].

Проаналізувавши даний рейтинг, можемо сказати, що він є з точки зору побудови рейтингової системи одним з найбільш ґрунтовних та науково забезпечених. Методика включає більшість необхідних для аналізу показників, проте при цьому не розкривається метод оцінки за якісними показниками. На жаль, щодо транспарентності рейтингу саме через цю проблему виникають питання, оскільки невідомо, що саме входить в даний показник і як він розраховується. Загалом же рейтинг побудований якісно і може задовільнити потреби вкладників. Варто зазначити, що побудова рейтингової оцінки за даною методикою дуже подібна на побудову рейтингу за системою CAMELSO, проте в останній ситуація складається навпаки – нижчий бал означає кращу ситуацію в банку. Даний рейтинг також переважно враховує принципи транспарентності,

адже він використовує показники, які банки відображають в своїй звітності, що подається відповідно до вимог Національного банку України, є прозорим та відображає процеси оцінювання.

Розглянемо рейтинги банківських установ України за оцінкою іноземних рейтингових агентств. Найпопулярнішим агентством, що надає рейтингову оцінку українським банкам, є Fitch, яке станом на 2021 рік присвоїло українським банкам, а саме «Приватбанк», «Ощадбанк», «Укрексімбанк», «Укргазбанк» - рейтингову оцінку В, а «Прокредит Банк» отримав рейтингову оцінку В+ [2]. За визначенням, дані оцінки відображають платоспроможність емітента, що може змінитись за негативного впливу несприятливих економічних умов, а зокрема можливий вплив на здійснення виплат за боргами. Основною перевагою проведеного рейтингування є те, що дані рейтинги відображають прозорість діяльності банків, їх відкритість та повноту надання інформації, забезпечення доступу до неї.

Таким чином, бачимо, що банківські установи України проходять як рейтингування в міжнародних агентствах, так і в національних, а також отримують рейтингові оцінки від різноманітних інформаційних порталів. Це свідчить про те, що на сьогодні банківські установи надають достатньо інформації, забезпечуючи транспарентність банківської системи, що дозволяє проводити рейтингове оцінювання кожного банку.

2.2. Закордонний досвід в питаннях транспарентності банківських установ

Установою, що провадить правила транспарентності для банків Європейських країн, є Європейський центральний банк (ЄЦБ). Відповідно, за визначенням ЄЦБ, транспарентність означає, що центральний банк надає

широкій громадськості та ринкам всю відповідну інформацію про свою стратегію, оцінки та політичні рішення, а також свої процедури відкрито, чітко та вчасно [3]. Варто зазначити, що НБУ для визначення транспарентності використовує подібне значення.

Сьогодні більшість центральних банків, включаючи ЄЦБ, вважають транспарентність надзвичайно важливою. Особливо це стосується їхньої монетарної політики. ЄЦБ надає високий пріоритет ефективній комунікації з громадськістю. Транспарентність допомагає громадськості зрозуміти монетарну політику ЄЦБ. Краще розуміння громадськості робить політику більш надійною та ефективною. Прозорість означає, що ЄЦБ пояснює, як він інтерпретує свій мандат, і що він готовий до своїх цілей політики.

ЄЦБ публічно оголошує свою стратегію монетарної політики та повідомляє про свою регулярну оцінку економічного розвитку. Це допомагає ринкам зрозуміти систему систематичного реагування монетарної політики на економічні зміни та шоки. Це робить політику більш передбачуваною для ринків у середньостроковій перспективі. Таким чином, ринкові очікування можна формувати більш ефективно і точніше. Якщо ринкові агенти можуть широко передбачити відповіді політики, це дозволяє швидко втілити зміни монетарної політики у фінансові змінні. Це, у свою чергу, може скоротити процес, за допомогою якого монетарна політика передається на рішення щодо інвестицій та споживання. Це може прискорити будь-які необхідні економічні коригування та потенційно підвищити ефективність монетарної політики [3].

Розглянемо також, що таке транспарентність, за визначенням Базельського комітету, який фактично став основоположником угод Базель II та Базель III, що імплементуються національними банками країн Європи і, зокрема, Національним банком України. Основними характеристиками транспарентності банківської системи є:

- всебічність та вичерпність – для того, щоб учасники ринку та інші користувачі інформації могли оцінювати діяльність банків, інформація має бути

вичерпною. Це часто передбачає агрегацію, консолідацію та оцінку інформації по ряду видів діяльності;

- **актуальність і своєчасність** – щоб бути корисною, інформація має відповідати потребам користувачів у прийнятті рішень. Інформація є актуальною для учасників ринку, коли вона допомагає їм оцінити очікувані ризики та прибуток від інвестування, кредитування або наявності інших ризиків для банку. Щоб інформація була актуальною, вона також має бути своєчасною. Інформація повинна надаватися з достатньою періодичністю та вчасно, щоб дати значущу картину установи, включаючи її профіль ризиків та ефективність управління ризиками.;

- **надійність** – інформація повинна достовірно представляти те, що вона має представляти, або що можна було б розумно очікувати. Крім того, щоб бути надійною, вона повинна відображати економічну сутність подій і операцій, а не лише їхню юридичну форму, бути підданою перевірці, нейтральною (тобто вільною від суттєвих помилок чи упередженості) та повною у всіх суттєвих аспектах. У деяких випадках банкам, можливо, доведеться балансувати між інтересами релевантності та надійності. Наприклад, прогнозна інформація, така як прогнози прибутків, може мати високі оцінки за релевантністю, але не є надійною, тоді як зворотне, швидше за все, стосується історичної інформації. Більше того, враховуючи той факт, що банки тепер можуть швидко змінювати свої профілі ризиків, своєчасність має вирішальне значення для актуальності;

- **порівнянність** – порівнянність інформації між банками та країнами дозволяє користувачам оцінити відносний фінансовий стан та результати діяльності банків порівняно з іншими банками. Порівнянність у часі необхідна для визначення тенденцій у фінансовому становищі та результатах діяльності банку. Щоб полегшити визначення тенденцій, фінансова звітність повинна надавати порівняльні дані щодо одного або кількох попередніх періодів для числової інформації;

- **суттєвість** – фінансові звіти банків повинні представляти або розкривати кожну істотну статтю окремо. Інформація є суттєвою, якщо її упущення або

викривлення може змінити або вплинути на оцінку чи рішення користувача, який покладається на цю інформацію. Тим не менш, інформація, яка не розголошується, оскільки вона є несуттєвою, може бути актуальною для внутрішніх цілей управління ризиками та для наглядових оцінок [1].

Базельський комітет рекомендує банкам у регулярній фінансовій звітності та інших публічних розкриттях надавати вчасну інформацію, яка полегшує оцінку банків учасниками ринку. Він визначив наступні шість широких категорій інформації, кожна з яких має бути розглянута чітко та належним чином, щоб допомогти досягти задовільного рівня прозорості банку:

- фінансові показники;
- фінансове становище (включаючи капітал, платоспроможність та ліквідність);
- стратегії та практики управління ризиками;
- ризики (включаючи кредитний ризик, ринковий ризик, ризик ліквідності, операційний, юридичний та інші ризики);
- облікова політика;
- основна інформація про бізнес, управління та корпоративне управління [1].

2.3. Оцінювання транспарентності діяльності банківських установ за допомогою рейтингового оцінювання

Для оцінювання транспарентності діяльності банківських установ розглянемо таку модель рейтингу діяльності банківських установ як CAMELSO.

CAMELSO – рейтингова система оцінки банківської діяльності, побудована на основі рейтингової системи оцінки банківської діяльності CAMEL. Загалом за цією системою оцінюється 7 показників банківської діяльності, а сама назва розшифровується так:

C – capital – капітал;

A – assets quality – якість активів;

M – management – менеджмент і корпоративне управління;

E – earnings – надходження;

L – liquidity – ліквідність;

S – sensitivity – чутливість до ринкових змін;

O – operation risk – операційний ризик [23].

Кожен показник оцінюється за шкалою 1-4, де оцінка «1» - найвища, а «4» - найнижча.

Рейтинг базується на використанні статистичних даних Національного банку України. Метою оцінювання діяльності банків за рейтинговою системою CAMELSO НБУ є визначення банків з незадовільним фінансовим станом або зі станом, що може призвести до банкрутства. Відповідно операції та менеджмент даного банку потребують посиленого контролю зі сторони служби банківського нагляду Національного банку України, а також необхідне вжиття відповідних заходів, що дозволять виправити недоліки діяльності банку і стабілізувати фінансовий стан установи. Оскільки до рейтингової системи CAMELSO зараз закритий доступ, результати оцінювання, показники та висновки щодо даного оцінювання не доступні для широкого загалу, тож використати їх можуть лише органи банківського нагляду НБУ. Відповідно якщо нам вдасться побудувати рейтингову оцінку за параметрами, визначеними нами, це частково відобразить рівень транспарентності діяльності банківської системи загалом. Також, оцінюючи показники, що відображають у звітах про діяльність банки; доступність до певної інформації, зможемо оцінити транспарентність діяльності окремих банків.

Відповідно побудуємо модель рейтингової оцінки діяльності 10 системно важливих банків України, а саме: Ощадбанк, Приватбанк, Укрексімбанк, Альфа-Банк, Райффайзен Банк, Універсал Банк, АБ «Південний», ОТП Банк, ПУМБ, Укрсиббанк.

Дані для кожного з показників, що були використані Національним банком України для оцінювання за даною рейтинговою системою, не доступні для широкого загалу, тож визначимо для кожного з показників пункти, за якими їх було б доцільно обстежити.

На нашу думку, для коректного оцінювання показника «Капітал» потрібно обрати як показники нормативи регулятивного капіталу, достатності регулятивного капіталу та достатності основного капіталу – Н1, Н2, Н3. Варто зазначити, що дані нормативи є обов'язкові для дотримання всіма банківськими установами України, зокрема системно важливими банками.

Таким чином, маємо такі результати (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Показники капіталу банків

№	Банк	Н1, тис. грн.	Н2, %	Н3, %
1	Ощадбанк	18 113 351	15,46	11,75
2	Приватбанк	41 876 583	17,87	8,94
3	Укресімбанк	14 894 313	18,58	10,71
4	Альфа-Банк	12 625 279	13,26	8,83
5	Райффайзен Банк	13 092 908	13,88	8,89
6	Універсал Банк	7 130 123	14,59	7,30
7	АБ «Південний»	3 792 494	15,74	11,75
8	ОТП Банк	10 876 266	19,75	12,95
9	ПУМБ	11 687 449	14,24	9,11
10	Укрсиббанк	9 214 216	20,52	16,82
Середній показник		14 330 298	16,389	10,705

Джерело: побудовано автором на основі [14]

Перевіримо також кореляцію показників за допомогою програми Statistica.

Таблиця 2.4

Кореляційна матриця показників капіталу банків

Показник	Н1	Н2	Н3
Н1	1,0000	0,1623	-0,2326
Н2	0,1623	1,0000	0,7523
Н3	-0,2326	0,7523	1,0000

Джерело: побудовано автором.

Бачимо, що рівень кореляції між показниками Н2 та Н3 становить 0,7523, проте щодо інших показників кореляція незначна.

Всі банки відповідно до вимог НБУ дотримуються вказаних нормативів (Н1 (регулятивний капітал) – не менше 200 млн грн, Н2 (норматив адекватності регулятивного капіталу) – не менше 10%, Н3 (норматив достатності основного капіталу) – не менше 7%), тому ранжування рейтингових балів буде встановлюватись відповідно до середнього показника. Таким чином, за даним показником оцінки «3» та «4» не означають невиконання нормативу, лише гірші за аналогічні показники в даній вибірці банків.

Відповідно отримуємо такі рейтингові бали за показником капіталу.

Таблиця 2.5.

Рейтингова оцінка за показником «Капітал», бал

№	Банк	Н1	Н2	Н3	Рейтинговий бал
1	Ощадбанк	1	3	2	2,000
2	Приватбанк	1	2	3	2,000
3	Укрексімбанк	2	1	2	1,667
4	Альфа-Банк	3	4	3	3,333
5	Райффайзен Банк	3	4	3	3,333
6	Універсал Банк	4	3	4	3,667
7	АБ «Південний»	4	3	2	3,000
8	ОТП Банк	4	1	2	2,333
9	ПУМБ	3	3	3	3,000
10	Укрсиббанк	4	1	1	2,000

Джерело: побудовано автором.

Відповідно за результатами оцінки показнику «Капітал» лідером став «Укрексімбанк» з оцінкою «1,667» і найкращим виконанням нормативів, а аутсайдером – «Універсал Банк» з оцінкою «3,667». Варто зазначити, що інформацію для оцінки цього показника знайти легко, тож транспарентність для даного оцінювання є високою.

Розглянемо показник якості активів. Для його оцінки використаємо такі показники як кількість проблемних кредитів, величина непокритого кредитного ризику та покриття резервами активів.

Таблиця 2.6

Основні показники щодо «якості активів»

№	Банк	Частка проблемних кредитів (NPL), %	Величина непокритого кредитного ризику, грн	Покриття резервами активів, %
1	Ощадбанк	33,1	1 143 097	11,75
2	Приватбанк	69,9	-	8,94
3	Укрексімбанк	31,2	-	10,71
4	Альфа-Банк	16,5	1 540 521	8,83
5	Райффайзен Банк	2,2	1 281 022	8,89
6	Універсал Банк	8,6	-	7,3
7	АБ «Південний»	2,4	-	11,75
8	ОТП Банк	6,1	-	12,95
9	ПУМБ	7,1	1 059 512	9,11
10	Укрсиббанк	1,7	366 758	16,82
Середній показник		18	539 091	10,705

Джерело: побудовано автором на основі [14].

Для достовірності аналізу за допомогою програми Statistica побудуємо кореляційну матрицю для показників.

Таблиця 2.7

Кореляційна матриця показників якості активів банків

Показник	Частка проблемних кредитів (NPL)	Величина непокритого кредитного ризику	Покриття резервами активів
Частка проблемних кредитів (NPL)	1,0000	-0,1784	-0,2559
Величина непокритого кредитного ризику	-0,1784	1,0000	-0,2182
Покриття резервами активів	-0,2559	-0,2182	1,0000

Джерело: побудовано автором.

Відповідно бачимо, що показники мають незначну зворотню кореляцію між собою, що дозволяє проводити подальший аналіз.

Варто зазначити, що кращу рейтингову оцінку за даним показником отримують ті банки, які мають результати менше, аніж середнє за вибіркою, адже дані показники негативно впливають на діяльність банку.

Таблиця 2.8

Рейтингова оцінка показника «Якість активів», бал

№	Банк	Частка проблемних кредитів (NPL)	Величина непокритого кредитного ризику	Покриття резервами активів	Рейтинговий бал
1	Ощадбанк	4	4	3	3,667
2	Приватбанк	4	1	4	3,000
3	Укрексімбанк	4	1	3	2,667
4	Альфа-Банк	3	4	4	3,667
5	Райффайзен Банк	1	4	1	2,000
6	Універсал Банк	2	1	1	1,333
7	АБ «Південний»	1	1	2	1,333
8	ОТП Банк	2	1	2	1,667
9	ПУМБ	2	4	3	3,000
10	Укрсиббанк	1	2	1	1,333

Джерело: побудовано автором.

Варто зазначити, що найбільша частка проблемних кредитів у портфелі у банків державної власності. Найкращі результати у даній вибірці отримали Універсал Банк, АБ «Південний» та Укрсиббанк з балом «1,33», найгірші – «Ощадбанк» та «Альфа-банк» з балом «3,667». Щодо прозорості інформації для даного показника – частково інформація є у відкритому доступі і її легко знайти, частково – показники необхідно розраховувати самим, тобто в даному пункті прозорість є посередньою.

Розглянемо показник «Ліквідність». Для його визначення використаємо такі нормативи як $LCR_{\text{ВВ}}$ – норматив коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (не менше 100%), $LCR_{\text{ІВ}}$ – норматив коефіцієнта покриття ліквідності

в іноземній валюті (не менше 100%), Н6 – короткострокова ліквідність (не менше 60%).

Таблиця 2.9

Основні показники ліквідності, %

№	Банк	LCR _{ВВ}	LCR _{ІВ}	Н6
1	Ощадбанк	265,75	194,57	67,94
2	Приватбанк	257,99	178,83	92,5
3	Укрексімбанк	180,85	137,71	83,82
4	Альфа-Банк	204,20	499,09	81,19
5	Райффайзен Банк	211,14	278,72	81,33
6	Універсал Банк	290,27	357,23	114,43
7	АБ «Південний»	214,27	274,67	93,43
8	ОТП Банк	154,81	165,63	98,83
9	ПУМБ	187,85	241,35	96,24
10	Укрсиббанк	230,12	198,43	102,36
Середній показник		219,725	252,623	91,207

Джерело: побудовано автором на основі [14].

Побудуємо кореляційну матрицю показників ліквідності.

Таблиця 2.10

Кореляційна матриця показників ліквідності банків

Показник	LCR _{ВВ}	LCR _{ІВ}	Н6
LCR _{ВВ}	1,0000	0,1869	0,1200
LCR _{ІВ}	0,1869	1,0000	0,0415
Н6	0,1200	0,0415	1,0000

Джерело: побудовано автором

Як бачимо, значної кореляції між показниками немає, тому продовжуємо аналіз.

Банки даної вибірки дотримуються нормативів. Визначимо рейтингову оцінку за відношенням до середнього показника вибірки.

Таблиця 2.11

Рейтингова оцінка показника «Ліквідність», бал

№	Банк	LCR _{ВВ}	LCR _{ІВ}	Н6	Рейтинговий бал
1	Ощадбанк	1,000	3,000	4,000	2,667
2	Приватбанк	1,000	4,000	2,000	2,333
3	Укрексімбанк	4,000	4,000	3,000	3,667

Продовження таблиці 2.11

№	Банк	LCR _{ВВ}	LCR _{ів}	Н6	Рейтинговий бал
4	Альфа-Банк	3,000	1,000	3,000	2,333
5	Райффайзен Банк	3,000	2,000	3,000	2,667
6	Універсал Банк	1,000	1,000	1,000	1,000
7	АБ «Південний»	3,000	2,000	2,000	2,333
8	ОТП Банк	4,000	4,000	2,000	3,333
9	ПУМБ	4,000	3,000	2,000	3,000
10	Укрсиббанк	1,000	3,000	1,000	1,667

Джерело: побудовано автором.

Найкращий показник – «1» бал – отримав «Універсал Банк». Найгірші показники у таких банків як «Укрексімбанк» та «ОТП Банк». Щодо прозорості – інформацію для даного показника знайти легко, вона у відкритому доступі, часто використовується Національним банком України.

Рейтингова оцінка, що визначається за показником «Менеджмент та управління», складається з декількох показників, що показують якість управління банком, а саме: Н7 – нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 20%), Н12 - нормативу загальної суми інвестування (не більше 60%) та NSFR - нормативу коефіцієнта чистого стабільного фінансування (не менше 90%).

Таблиця 2.12

Показники менеджменту та управління банків

№	Банк	Н7, %	Н12, %	NSFR, %
1	Ощадбанк	21,83	0,14	178,56
2	Приватбанк	8,25	0,02	147,27
3	Укрексімбанк	17,43	0,19	117,98
4	Альфа-Банк	13,42	1,71	122,33
5	Райффайзен Банк	11,76	0,84	119,75
6	Універсал Банк	11,76	0,01	109,13
7	АБ «Південний»	13,94	0,34	153,29
8	ОТП Банк	11,30	2,27	122,96
9	ПУМБ	9,60	0,15	138,05
10	Укрсиббанк	18,03	0,03	162,99
Середній показник		13,73	0,57	137,23

Джерело: побудовано автором на основі [14]

Можемо помітити, що «Ощадбанк» не дотримується нормативу Н7, а показники «Укрсиббанк» та «Укресімбанк» за даним нормативом також наближаються до критичних значень. За двома іншими показниками відхилень немає, всі банки дотримуються нормативів, при цьому варто зазначити, що загальна сума інвестування не є особливо значною для всіх банків, тож вона буде для всіх оцінена однаково далі.

Перевіримо кореляцію показників.

Таблиця 2.13

Кореляційна матриця показників менеджменту та управління банків

Показник	Н7	Н12	NSFR
Н7	1,0000	-0,2130	0,5235
Н12	-0,2130	1,0000	-0,3942
NSFR	0,5235	-0,3942	1,0000

Джерело: побудовано автором

Як бачимо, за даними показниками кореляція вища, аніж в попередніх проаналізованих показниках, проте вона все одно дозволяє проводити аналіз.

Розглянемо тепер рейтингову оцінку за показником «Менеджмент та управління».

Таблиця 2.14

Рейтингова оцінка за показником «Менеджмент та управління»

№	Банк	Н7	Н12	NSFR	Рейтинговий бал
1	Ощадбанк	4	2	1	2,333
2	Приватбанк	1	2	2	1,667
3	Укресімбанк	3	2	3	2,667
4	Альфа-Банк	2	2	3	2,333
5	Райффайзен Банк	2	2	3	2,333
6	Універсал Банк	2	2	4	2,667
7	АБ «Південний»	3	2	1	2,000
8	ОТП Банк	2	2	3	2,333
9	ПУМБ	1	2	2	1,667
10	Укрсиббанк	3	2	1	2,000

Джерело: складено автором.

За показником NSFR «Універсал Банк» отримав оцінку «4», оскільки в даній вибірці в нього найменший коефіцієнт чистого стабільного фінансування. Він не

порушує норматив, тобто це не є загрозою для системно важливого банку. Щодо прозорості даних – всі дані доступні на офіційному сайті НБУ, не потребують додаткових розрахунків.

Для оцінювання показника «Надходження» використаємо показники рентабельності: рентабельність активів (ROA), рентабельність власного капіталу (ROE) та середньозважену рентабельність активів (РН). Для розрахунку використаємо дані формули [7, с. 212]:

$$ROA = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Вартість активів}} * 100\%; \quad (2.1)$$

$$ROE = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Вартість власного капіталу}} * 100\%; \quad (2.2)$$

$$РН = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середня вартість активів}} * 100\%; \quad (2.3)$$

де ROA – рентабельність активів,

ROE – рентабельність власного капіталу,

РН – середньозважена рентабельність активів,

середня вартість активів – середньозважена вартість активів за 2 роки.

Таблиця 2.15

Абсолютні показники для розрахунку, млн грн

№	Банк	Чистий прибуток	Вартість ВК	Чисті активи на початок 2022 р.	Чисті активи на початок 2021 р.	Середня вартість активів
1	Ощадбанк	1100	21 924	236 888	235 716	236 302
2	Приватбанк	35 050	66 615	407 257	386 940	397 099
3	Укресімбанк	2 680	12 402	192 054	192 514	192 284
4	Альфа-Банк	3 350	12 933	115 722	97 491	106 607
5	Райффайзен Банк	4 860	15 564	131 736	111 548	121 642
6	Універсал Банк	3 070	6 724	57 588	33 919	45 754
7	АБ «Південний»	711	3775	47 631	36 174	41 903
8	ОТП Банк	2 750	11 060	69 683	58 966	64 325
9	ПУМБ	4 190	12 561	104 649	75 264	89 957
10	Укрсиббанк	1 480	9 571	78 392	72 522	75 457

Джерело: побудовано автором на основі [14].

За вказаними вище формулами проведемо розрахунки. Отримані результати наведені в таблиці.

Таблиця 2.16

Розраховані показники для «Надходжень», %

№	Банк	ROA	ROE	РН
1	Ощадбанк	0,4644	5,0173	0,4655
2	Приватбанк	8,6064	52,6158	8,8265
3	Укрексімбанк	1,3954	21,6094	1,3938
4	Альфа-Банк	2,8949	25,9027	3,1424
5	Райффайзен Банк	3,6892	31,2259	3,9953
6	Універсал Банк	5,3310	45,6573	6,7099
7	АБ «Південний»	1,4927	18,8344	1,6968
8	ОТП Банк	3,9464	24,8644	4,2752
9	ПУМБ	4,0039	33,3572	4,6578
10	Укрсиббанк	1,8879	15,4634	1,9614
Середній показник		3,3712	27,4548	3,7125

Джерело: складено автором.

Визначимо рейтингові оцінки в даній вибірці для показника «Надходження».

Таблиця 2.17

Рейтингова оцінка для показника «Надходження», бал

№	Банк	ROA	ROE	РН	Рейтинговий бал
1	Ощадбанк	4	4	4	4
2	Приватбанк	1	1	1	1
3	Укрексімбанк	3	3	3	3
4	Альфа-Банк	3	3	3	3
5	Райффайзен Банк	2	2	2	2
6	Універсал Банк	1	1	1	1
7	АБ «Південний»	3	3	4	3,3333
8	ОТП Банк	1	3	2	2
9	ПУМБ	1	1	2	1,3333
10	Укрсиббанк	3	4	4	3,6667

Джерело: побудовано автором.

Відповідно бачимо, що «Універсал Банк» та «Приватбанк» отримали найвищі оцінки, в той час як Ощадбанк має найгірші результати. Дані показники можуть корелювати між собою, оскільки всі вони стосуються рентабельності. Питання щодо прозорості даного показника є доволі сумнівним, оскільки

інформацію для розрахунків знайти можливо, проте потрібен час, щоб провести розрахунки та певні економічні знання, тобто пересічному громадянину не доступна така інформація.

Для оцінювання показника «Чутливість до ринкових змін» використаємо нормативи Л13-1 та Л13-2 – норматив ризику загальної довгої відкритої валютної позиції (не більше 10%) та норматив ризику загальної короткої відкритої валютної позиції (не більше 10%).

Таблиця 2.18

Показники для розрахунку рейтингової оцінки чутливості до ринкових змін, %

№	Банк	Л13-1	Л13-2
1	Ощадбанк	140,9126	1,9468
2	Приватбанк	99,9214	0,3151
3	Укрексімбанк	1,0188	0,0338
4	Альфа-Банк	5,6243	0,5815
5	Райффайзен Банк	0,3454	1,1397
6	Універсал Банк	1,2039	0
7	АБ «Південний»	0,8533	11,5702
8	ОТП Банк	0,2621	1,4703
9	ПУМБ	0,0424	6,4792
10	Укрсиббанк	3,322	0,6377
Середній показник		25,3062	2,4174

Джерело: побудовано автором на основі [14].

Дане оцінювання проводиться аналогічно до показника «Якість активів», оскільки мова йде щодо показників Л13-1 та Л13-2, які характеризуються як співвідношення величини перевищення обсягу вимог/зобов'язань за іноземною валютою та банківськими металами над обсягом вимог у гривневому еквіваленті до регулятивного капіталу банку, тобто найкращі оцінки отримає банк з найнижчими показниками за даними нормативами. Варто зазначити, що хоча дані банки є системно важливими, а нормативи – обов'язковими до виконання, такі банки як «Ощадбанк» та «Приватбанк» порушують норматив Л13-1, АБ «Південний» порушує норматив Л13-2. Щодо нормативу Л13-2 також варто зауважити, що «Універсал Банк» має нульовий ризик, що означає про

незалученість до ринку, відповідно рейтингове оцінювання для цього показника за даним нормативом не проводитиметься. Далі отримаємо дані рейтингові оцінки.

Таблиця 2.19

Рейтингова оцінка за показником «Чутливість до ринкових змін», бал

№	Банк	Л13-1	Л13-2	Рейтинговий бал
1	Ощадбанк	4	1	2,5
2	Приватбанк	4	1	2,5
3	Укрексімбанк	1	1	1
4	Альфа-Банк	1	1	1
5	Райффайзен Банк	1	1	1
6	Універсал Банк	1	-	1
7	АБ «Південний»	1	4	2,5
8	ОТП Банк	1	1	1
9	ПУМБ	1	2	1,5
10	Укрсиббанк	1	1	1

Джерело: складено автором.

Відповідно банки, що порушили нормативи, отримали оцінку «4». Інші банки отримали оцінки «1» та «2», оскільки дані показники навіть не наближаються до можливих порушень нормативів і не відрізняються між собою значно. Дані щодо цього показника знайти легко, тож транспарентність в даній області доволі висока.

Для оцінювання показника «Операційний ризик» можемо врахувати Н9 – норматив максимального кредитного ризику за операціями осіб (не більше 25%), пов'язаних з банком, а також розмір операційного ризику, розрахований за умовами угоди «Базель II» [11], згідно з якою операційний ризик визначається як:

$$K_{BIA} = \frac{\sum(GI_{1...3} * \alpha)}{3}, \quad (2.4)$$

де K_{BIA} – необхідний капітал;

$GI_{1...3}$ – річний валовий дохід, що включає лише додатні значення за останні 3 роки;

α – фіксований коефіцієнт 15%, встановлений Базельською комісією на основі оцінки загальногалузевого рівня необхідного капіталу до валового доходу.

Варто зазначити, що рівень операційного ризику (ризик збитків в результаті неадекватних або помилкових внутрішніх процесів, дій працівників та систем або зовнішніх подій) як абсолютний вимірник недоцільно використовувати, тож розрахуємо частку операційного ризику в регулятивному капіталі.

Таблиця 2.20

Показники для розрахунку рейтингової оцінки за операційним ризиком, %

№	Банк	Н9	K_{BIA}	Частка операційного ризику в регулятивному капіталі
1	Ощадбанк	0,3600	48,400	0,292
2	Приватбанк	0,0100	2 224,650	11,613
3	Укресімбанк	0,3500	144,450	1,503
4	Альфа-Банк	11,8600	175,200	1,917
5	Райффайзен Банк	13,2100	715,300	5,796
6	Універсал Банк	5,3500	215,150	3,686
7	АБ «Південний»	2,5100	2,150	0,356
8	ОТП Банк	10,7000	271,450	3,558
9	ПУМБ	7,2100	272,350	3,094
10	Укрсиббанк	12,4300	335,250	5,087
Середній показник		6,3997	440,435	3,690

Джерело: побудовано автором на основі [14].

Оскільки дані показники негативно впливають на фінансовий стан банку, оцінюватимемо їх аналогічно до показників «Якість активів» та «Чутливість до ризиків». Отримаємо такі результати.

Таблиця 2.21

Рейтингова оцінка за показником «Операційний ризик», бал

№	Банк	Н9	Частка операційного ризику в регулятивному капіталі	Рейтингова оцінка
1	Ощадбанк	1	1	1
2	Приватбанк	1	4	2,5
3	Укрексімбанк	1	1	1
4	Альфа-Банк	4	1	2,5
5	Райффайзен Банк	4	3	3,5
6	Універсал Банк	2	2	2
7	АБ «Південний»	2	1	1,5
8	ОТП Банк	4	2	3
9	ПУМБ	3	2	2,5
10	Укрсиббанк	4	3	3,5

Джерело: складено автором.

Найкращі результати отримали «Ощадбанк» та «Укрексімбанк», найгірші – «Райффайзен Банк» та «Укрсиббанк». Інші банки отримали середній результат. Інформацію щодо даних показників було знайти непросто, формула K_{BIA} не знаходилась у відкритому доступі, тож щодо даного показника прозорість є посередньою.

Для виведення фінального результату, який визначений як середнє арифметичне за показниками, відобразимо отримані показники. Для більш детального аналізу можна також зважити всі показники та використати середнє зважене.

Таблиця 2.22

Рейтингова оцінка діяльності банківських установ, бал

№	Банк	С	А	М	Е	Л	С	О	Загальна оцінка
1	Ощадбанк	2,000	3,667	2,333	4,000	2,667	2,500	1,000	2,595
2	Приватбанк	2,000	3,000	1,667	1,000	2,333	2,500	2,500	2,143
3	Укрексімбанк	1,667	2,667	2,667	3,000	3,667	1,000	1,000	2,238
4	Альфа-Банк	3,333	3,667	2,333	3,000	2,333	1,000	2,500	2,595
5	Райффайзен Банк	3,333	2,000	2,333	2,000	2,667	1,000	3,500	2,405
6	Універсал Банк	3,667	1,333	2,667	1,000	1,000	1,000	2,000	1,810

Продовження таблиці 2.22

7	АБ «Південний»	3,000	1,333	2,000	3,333	2,333	2,500	1,500	2,286
8	ОТП Банк	2,333	1,667	2,333	2,000	3,333	1,000	3,000	2,238
9	ПУМБ	3,000	3,000	1,667	1,333	3,000	1,500	2,500	2,286
10	Укрсиббанк	2,000	1,333	2,000	3,667	1,667	1,000	3,500	2,167

Джерело: складено автором.

Варто відзначити, що всі оцінки в даній вибірці вище, аніж «3», тож банки з даної вибірки ефективно провадять свою діяльність. Відповідно за умови, що банки помітять свої слабкі сторони та направлять свої сили на боротьбу з ними, в подальшому вони можуть зайняти і вищі рейтингові позиції та отримати кращий бал, що спонукатиме вкладників здійснювати вклади в дані банки або ж здійснювати певні банківські операції саме за допомогою даних банків. Варто зазначити також, що всі банки з даної вибірки є системно важливими, тож вкрай важливо, щоб вони провадили свою діяльність ефективно та прозоро.

Відповідно тепер складемо рейтинговий список банків.

Таблиця 2.23

Рейтинг діяльності банківських установ за моделлю CAMELSO на даними на 01.01.2022 р.

№	Банк	Рейтингова оцінка
1	Універсал Банк	1,8096
2	Приватбанк	2,1429
3	Укрсиббанк	2,1667
4	ОТП Банк	2,2380
5	Укрексімбанк	2,2383
6	АБ «Південний»	2,2856
7	ПУМБ	2,2858
8	Райффайзен Банк	2,4047
9	Альфа-Банк	2,5951
10	Ощадбанк	2,5953

Джерело: складено автором.

Таким чином, згідно з побудованою рейтинговою оцінкою найвищий бал отримав «Універсал Банк». Надалі даний банк також має можливості для

розвитку, оскільки він зараз приваблює нових клієнтів технологічністю та зручністю мобільного банкінгу («Монобанк» - це назва додатку від «Універсал Банк»). На другому місці розташувався банк з державною власністю «Приватбанк», який також характеризується високою технологічністю та привабленням великої кількості клієнтів, тож аналогічно має перспективи для розвитку. «Укрсиббанк» в трійці лідерів також, що свідчить про високі показники його діяльності. Варто також зазначити, що хоча «Ощадбанк» в даному рейтингу лише на 10 місці, як державний банк він також провадить свою діяльність на високому рівні і за умови інакшої вибірки або ж вибірки з усіма банківськими установами країни міг би також показати кращі результати у порівнянні.

Оцінимо також прозорість банківської системи у відповідності до моделі CAMELSO, оцінивши доступність інформації, її повноту та зрозумілість для кожного, надавши кожному з пунктів оцінку від «1» до «5», де «1» - інформація відсутня, а «5» - інформація повністю доступна, зрозуміла та повна.

Таблиця 2.24

**Оцінка прозорості інформації щодо діяльності
банківських установ, бал**

№	Показник	C	A	M	E	L	S	O	Загальна оцінка
1	Доступність інформації	5,000	4,000	5,000	3,000	5,000	5,000	3,000	4,286
2	Повнота інформації	5,000	3,000	4,000	4,000	5,000	3,000	3,000	3,857
3	Зрозумілість інформації	5,000	3,000	4,000	2,000	5,000	3,000	2,000	3,429
Загальна оцінка									3,857

Джерело: побудовано автором.

Таким чином, можемо сказати, що прозорість банківської системи України хоча і є доволі сильною, проте має перспективи для подальшого розвитку, спрощуючи розуміння інформації та надаючи більш повну інформацію для суспільства.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

3.1. Ризики транспарентності для банківської системи

Ризик – це ситуація, за виникнення якої може виникнути збиток в певній галузі діяльності, а банківський ризик – це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть спричинити втрату доходів (активів).

На нашу думку, відновлення довіри населення до банківської системи має бути одним із пріоритетів розвитку Національного банку України, адже на даний момент баланс довіри-недовіри за останніми дослідженнями знаходиться на рівні -52,5% до комерційних банків, до НБУ на рівні -31%. При такому балансі довіри-недовіри сучасні інструменти різних політик НБУ, зокрема монетарної, не можуть бути ефективними. Малий бізнес досі намагається уникати банківського ринку, що яскраво помітно з протестів «Save ФОП», що тривали дуже значний період. Бізнес не готовий зараз витратитись на встановлення терміналів для оплати (тут також важливе питання уникнення оподаткування), хоча населення вже звикло до можливостей платити за допомогою карток та гаджетів. При цьому населення намагається уникати банківських установ у питаннях кредитів та депозитів, оскільки є недовіра, що базується на падінні банківського ринку в 2014 рр., а також ризик високої волатильності валюти, що спричиняє відтік кредитування в іноземній валюті.

Однією з умов підвищення довіри до банківської системи є необхідність досягнення визначених цілей. Проте також досягнення цих цілей можливо лише тоді, коли ринок адекватно реагує на певні заходи та повідомлення, не впадає в кризи. Тобто тут існує певний самовідтворювальний процес, який є важливим

для банківської системи загалом, а, отже, задля підвищення ефективності монетарної та регуляторної політики Національний банк та банківська система потребують підвищення рівня довіри до них.

Щоб підвищити рівень довіри населення до центральних та окремих банківських установ, потрібна висока транспарентність їх діяльності, відповідність сучасним умовам, виконання власних зобов'язань та готовність нести відповідальність у випадку їх невиконання. Тобто транспарентність стала справді викликом для банківської системи.

Одним з факторів, що міг би сприяти підвищенню транспарентності банківської системи, а, відповідно, і збільшенню рівня довіри до банків, є запровадження та відкриття доступу для громадськості до рейтингових систем, що надаватимуть повну та прозору інформацію щодо діяльності банків у доступному для кожного форматі – графічному або текстовому. Публічне висвітлення даної інформації та оцінки незалежних експертів відображатиме ризики як для окремого споживача, так і для банку, адже можна буде одразу побачити, наприклад, необхідність дофінансування установи. Даний рейтинг може спровокувати ще один банкопад, але вже менших масштабів, коли вкладники будуть фінансувати лише банки з перших позицій, що також може спричинити проблеми для державних банків, які наразі займають у рейтингах посередні позиції. На нашу думку, за реалізації даного сценарію на ринку банківських послуг переважатимуть державні та великі приватні банки, що, за нашими прогнозами, займатимуть 75% ринку, тобто банківський ринок прагнучиме до олігополії за такої політики Національного банку, не врегульованої додатковими механізмами.

Для розробки відкритої рейтингової системи банківських установ України, на нашу думку, було б доцільно використати як основу модель оцінювання CAMELSO. Ми вважаємо, що дана модель дає змогу оцінити діяльність окремої банківської установи комплексно та різносторонньо. На сьогодні є недостатньо інформації для повноцінного оцінювання діяльності банків за даною системою і, можливо, буде необхідне подальше розкриття інформації, що наразі прихована,

наприклад, розкрити додаткові показники для оцінювання якості менеджменту банку. Проте варто зауважити, що інформації, яка на сьогодні надається НБУ, зокрема даних про економічні нормативи та фінансову звітність, достатньо для мінімального аналізу. Тож варто більш конкретизувати дані, що враховуються для оцінювання кожного показника, зокрема доопрацювати їх задля зваженого оцінювання, уникнення упереджень та похибок. Оцінювання за шкалою від «1» до «4», де «1» - найвища оцінка, може бути також незрозумілим для суспільства, тож, можливо, варто змінити шкалу оцінювання або зробити її в текстовому форматі.

Оскільки одним з ризиків оприлюднення даної інформації є відтік споживачів банківських послуг з певних банківських установ або загалом з банківського ринку, також було б доцільно на перший період публікувати дану інформацію лише для внутрішнього користування, або ж певні дані про проблемні сфери роботи банку надавати керуючим банку та виділяти час для виправлення цих похибок, відповідно після цього публікувати дані.

Тож, на нашу думку, створення прозорої рейтингової системи та відкриття доступу населення до даної системи дозволять підвищити рівень транспарентності банківської системи і, відповідно, підвищать рівень довіри населення до банків та банківської системи загалом.

3.2. Можливості підвищення рівня транспарентності діяльності банківських установ

Розглянемо як одну з можливостей підвищення рівня транспарентності банківської системи, окрім формування рейтингу банків, його візуалізацію.

На сьогодні всі звіти, які представляє Нацбанк для зовнішнього та внутрішнього користування, є лише у вигляді таблиць, що не завжди дає змогу

побачити ті банки, що неефективно провадять діяльність. Відповідно необхідні нові методи візуалізації даних.

Розглянемо пропонований метод на прикладі випадкової вибірки 30 банків України та обраних показників (табл. 3.1.).

Таблиця 3.1.

Показники оцінювання

№	Показник	Формула для розрахунку
1	ROA (прибутковість активів)	$\frac{\text{Фінансовий результат}}{\text{Вартість чистих активів}} * 100\%$;
2	ROE (прибутковість власного капіталу)	$\frac{\text{Фінансовий результат}}{\text{Вартість власного капіталу}} * 100\%$;
3	CA (адекватність капіталу)	$\frac{\text{Статутний капітал всіх видів} + \text{Субординований борг}}{\text{Вартість чистих активів}} * 100\%$;
4	CIR (ефективність витрат)	$\frac{\text{Загальні операційні витрати}}{\text{Загальні доходи}} * 100\%$;
5	К _а (коефіцієнт автономії)	$\frac{\text{Вартість власного капіталу}}{\text{Вартість чистих активів}} * 100\%$;

Джерело: побудовано автором на основі [8].

Також врахуємо нормативи Н₂ і Н₆. Перевіримо кореляцію даних показників між собою.

Таблиця 3.2.

Кореляційна матриця показників

Variable	Correlations								
	Marked correlations are significant at p < ,05000								
	N=30 (Casewise deletion of missing data)								
	Means	Std.Dev.	ROA	ROE	CA	CIR	KA	H2	H6
ROA	0,013	0,006	1,000	0,372	0,060	-0,413	0,500	0,050	0,087
ROE	0,075	0,044	0,372	1,000	-0,387	-0,058	-0,471	-0,379	-0,268
CA	0,198	0,186	0,060	-0,387	1,000	0,079	0,704	0,450	0,629
CIR	0,8	0,145	-0,413	-0,058	0,079	1,000	-0,152	-0,053	0,008
KA	0,223	0,136	0,500	-0,471	0,704	-0,152	1,000	0,591	0,583
H2	0,563	0,871	0,050	-0,379	0,450	-0,053	0,591	1,000	0,654
H6	1,103	0,788	0,087	-0,268	0,629	0,008	0,583	0,654	1,000

Джерело: побудовано та розраховано автором.

Бачимо, що частково корелюють між собою показники СА та K_a , проте рівень кореляції складає 0,7. Інші показники мають помірну кореляцію як прямого, так і оберненого зв'язку. Відповідно за допомогою модулю *Cluster Analysis* у пакеті *Statistica* проведемо класифікацію та спробуємо сформувати однорідні групи для банківських установ.

Проведемо стандартизацію показників та побудуємо дендрограми методами найближчого сусіда та повного зв'язку за допомогою Евклідової та Манхеттенської відстаней. Отримаємо дендрограми (рис.3.1).

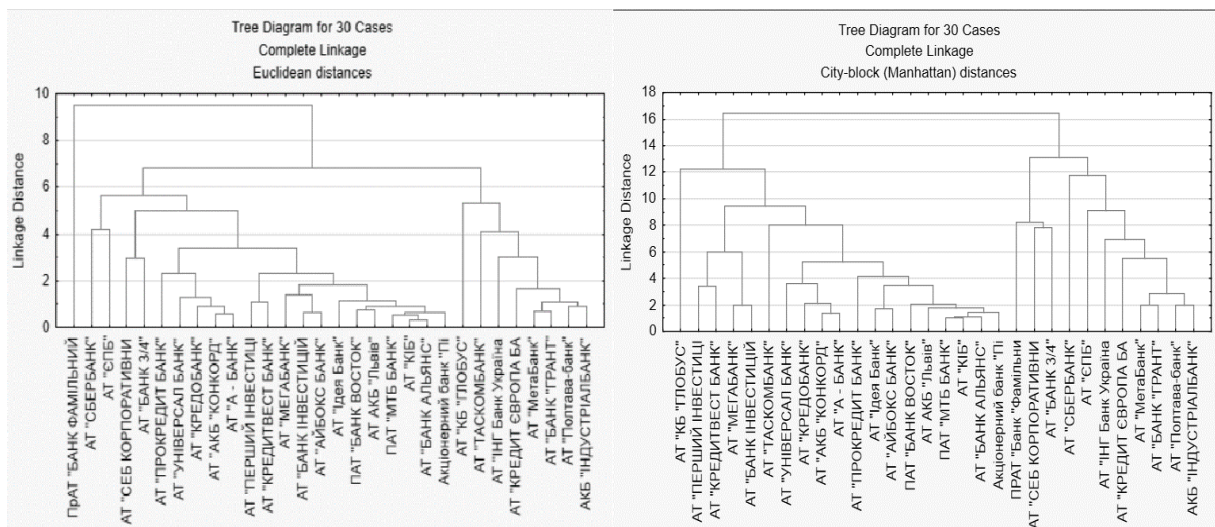

Рис. 3.1 Дендрограми класифікації банків методом повного зв'язку на основі Евклідової метрики та Манхеттенської відстані.

Виділення кластерів методами найближчого сусіда та повного зв'язку сформувало 4 кластери, проте в одному з цих кластерів в обох випадках міститься лише 1 банк – в одному випадку це «Банк Фамільний», в іншому – АТ КБ «Глобус».

Перевіримо правильність розподілу банків за кластерами за допомогою методу та дискримінантного аналізу.

Для аналізу за методом k-середніх оберемо кількість кластерів – 4 і проведемо подальший аналіз. Відповідно отримаємо таку описову статистику для кожного кластеру.

Таблиця 3.3.

Описова статистика кластерів за допомогою методу k-середніх

Variable	Cluster 1			Cluster 2			Cluster 3			Cluster 4		
	Кількість банків - 11			Кількість банків - 12			Кількість банків - 5			Кількість банків - 2		
	Mean	Standard Deviation	Variance	Mean	Standard Deviation	Variance	Mean	Standard Deviation	Variance	Mean	Standard Deviation	Variance
ROA	0,596	1,131	1,280	-0,775	0,392	0,153	0,601	0,617	0,380	-0,133	0,206	0,042
ROE	-0,537	0,422	0,178	-0,170	0,436	0,190	1,742	1,204	1,450	-0,383	0,577	0,333
CA	0,745	1,313	1,725	-0,523	0,235	0,055	-0,451	0,144	0,021	0,163	0,780	0,608
CIR	-0,333	0,965	0,931	0,186	1,186	1,407	0,273	0,467	0,218	0,033	1,152	1,328
KA	1,061	0,770	0,594	-0,732	0,270	0,073	-0,758	0,192	0,037	0,453	0,122	0,015
H2	0,142	0,600	0,360	-0,474	0,065	0,004	-0,471	0,037	0,001	3,237	0,605	0,366
H6	0,465	0,742	0,551	-0,574	0,402	0,161	-0,487	0,409	0,168	2,106	2,157	4,654

Джерело: побудовано і розраховано автором.

Скористаємось ітераційною кластеризацією методом k-середніх (рис. 3.2):

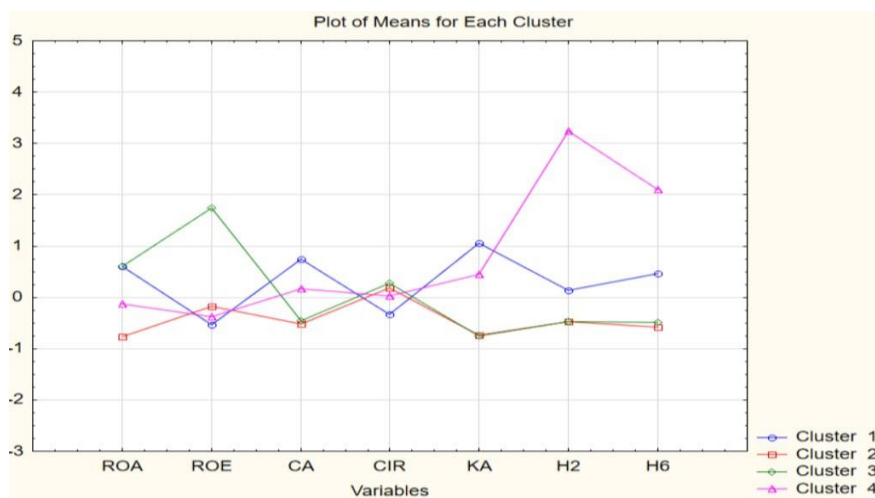

Рис. 3. 2 Середні значення для ознак кожного кластеру

Застосуємо модуль *Discriminant Analysis* для перевірки кількості та відсоткового співвідношення правильно класифікованих банків кожної групи.

Таблиця 3.4.

Класифікаційна матриця

Group	Classification Matrix				
	Percent correct	Перший, p=,3667	Другий, p=,4000	Третій, p=,1667	Четвертий, p=,0667
Перший	100,00	11	0	0	0

Продовження таблиці 3.4.

Group	Classification Matrix				
	Percent correct	Перший, p=,3667	Другий, p=,4000	Третій, p=,1667	Четвертий, p=,0667
Другий	100,00	0	12	0	0
Третій	100,00	0	0	5	0
Четвертий	100,00	0	0	0	2
Total	100,00	11	12	5	2

Джерело: побудовано автором.

Поділ банків на групи банків є коректним на 100%, «проблемні банки» утворили 4 кластер, що наочно підтверджується рис. 3.3.

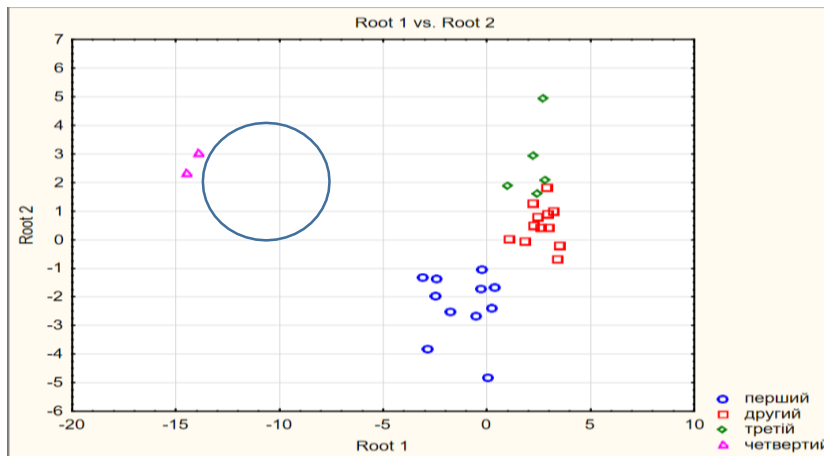

Рис. 3.3. Діаграма розсіювання канонічних значень

Відповідно бачимо, що четвертий клас, створений з банків АТ «СЕБ Корпоративний банк» та ПРАТ «Банк Фамільний» значно відрізняється від інших. Тож варто для більш детальної інформації переглянути початкову базу даних.

На нашу думку, візуалізації даних дає значні переваги – полегшення сприйняття інформації, виявлення ймовірних викривлень і упереджень в інформації. Також графічна візуалізація у вигляді графіків та дендрограм може допомогти сприймати інформацію легше для суспільства, створює основу для виявлення та виділення «проблемних банків», тож варто розглянути даний інструмент для підвищення рівня прозорості банківських установ.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Транспарентність банку – це розкриття банком всім зацікавленим особам (кредиторам, інвесторам, громадськості) інформації щодо цілей діяльності, правових, інституційних і економічних основ, принципових рішень та їх обґрунтування, даних та інформації, прямо або опосередковано пов'язаних із діяльністю банку, а також умов підзвітності в повному обсязі, в доступній формі та на своєчасній основі. Транспарентність забезпечує ефективну діяльність банків, допомагає своєчасно виявляти ризики діяльності та результати, а також завдяки високому рівню транспарентності підвищується рівень довіри до банківської системи загалом. Власне політика транспарентності зараз є визначною для НБУ та комерційних банків. Питання транспарентності банківської системи актуальне з 2018 року, коли Національний банк України почав висвітлювати інформацію щодо діяльності банків відповідно до угоди «Базель II».

2. Основними угодами, що регулюють та визначають транспарентність банківської системи, є Базель II «Міжнародна конвергенція вимірювання капіталу і стандартів капіталу: нові підходи» та Базель III – угода, що збільшила вимоги до банківського ринку. Відповідно Базель II визначив такі вимоги транспарентності як мінімальні вимоги до капіталу, наглядовий процес, розкриття інформації та ринкова дисципліна; Базель III підсилив ці вимоги, запровадивши підвищені мінімальні вимоги до капіталу та ліквідності, посилений наглядовий процес для корпоративного управління ризиками та планування капіталу, підсилене розкриття інформації.

3. Установою, що провадить правила транспарентності для банків європейських країн, є Європейський центральний банк (ЄЦБ). Для ЄЦБ транспарентність банківської системи є одним з пріоритетних завдань, адже ЄЦБ опирається на ефективну комунікацію із суспільством та вважає, що розуміння

монетарної політики центрального банку та її прозорість роблять політику діяльності банків загалом ефективнішою та надійнішою.

4. Для визначення зведеної оцінки діяльності банків за такими показниками як, наприклад, фінансовий стан, наявність проблемних кредитів, якість управління та прозорість операцій ми пропонуємо використати оцінювання за рейтинговою системою CAMELSO. Також оцінювання за даною рейтинговою системою дозволяє визначити справжній рівень прозорості даних та їх доступності для широкого загалу.

5. Відповідно нами була побудована модель рейтингового оцінювання CAMELSO з використанням показників, що, на нашу думку, відображають стан та прозорість діяльності банківських установ. Рейтингова шкала оцінювання - від «1» до «4» балів, де «1» бал - найкращий результат в даній вибірці, «4» бали - найгірший результат, можливі порушення нормативів. За декількома показниками було виявлено порушення виконання нормативів. За побудованою рейтинговою системою виявлено, що жоден з банків не показав результату, нижчого за рейтинговий бал «3», що свідчить про доволі високі показники у даній вибірці банків. Помітні значні проблеми щодо частки проблемних кредитів у банків державної форми власності, що свідчить про необхідність подальшої уваги зі сторони як керівництва банків, так і Національного банку України.

6. Аналогічно протягом оцінювання за системою CAMELSO змогли оцінити прозорість діяльності банківських установ. Загалом дана діяльність є доволі прозорою і показники щодо діяльності є у відкритому доступі, проте щодо деяких показників, наприклад, «Надходжень», потрібні додаткові розрахунки, що зменшує рівень прозорості інформації щодо діяльності банківських установ.

7. Пріоритетним завданням сьогодні для НБУ стало відновлення довіри населення до банків. Відповідно, на нашу думку, високий рівень прозорості діяльності, а також відображення результатів діяльності

банківських установ у зручному для суспільства форматі дозволить підняти рівень довіри.

8. На нашу думку, додатковою можливістю для підвищення рівня прозорості є використання візуалізації даних. За допомогою візуалізації громадськість краще сприйматиме інформацію щодо діяльності банків, банківський регулятор зможе приймати ефективні рішення щодо регулювання діяльності окремих банківських установ, банки – вчасно реагувати на ризики діяльності та керувати ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Basel Committee Publications - Enhancing Bank Transparency. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs41.pdf>
2. Fitch підтвердило рейтинги українських держбанків. Financial Club. URL: <https://finclub.net/ua/news/fitch-pidтверdylo-reitynhy-piaty-ukrainskykh-bankiv.html>
3. Transparency. European Central Bank. URL: <https://www.fdic.gov/about/initiatives/trust-through-transparency/>
4. Довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян України (липень–серпень 2021р.). Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-instytutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy>
5. Єріна А. М. Статистичне моделювання та прогнозування: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2001. — 170 с
6. Єріна А.М. Економічна статистика. Частина 1. Макроекономічна статистика. – К. КНЕУ, 2013
7. І.О. Лютий, А.С. Криклій, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова, Н.І. Версаль. Банківська справа: підручник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2009. 384 с.
8. Ковтун Н. В. Фінансова статистика: підручник. / Н. В.Ковтун, Е.В. Галицька, О.К. Прімерова // К.:Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2017. – 623 с.
9. Ковтун Н. В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2014. – 527 с.
10. Коли заощадженням добре. Які банки і чому увійшли до топ-20 найнадійніших — повна версія рейтингу. Інформаційне агентство «НВ Бізнес». URL: <https://biz.nv.ua/ukr/finance/rayffayzen-sitibank-privatbank-u-top-20-naynadiynishih-bankiv-ukrajini-novini-ukrajini-50196688.html>

11. Мінімальні вимоги до капіталу під операційний ризик. Національний банк України. URL: <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=94992123>
12. Мінімальні вимоги до капіталу під операційний ризик. Національний банк України. URL: <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=94992123>
13. Народний рейтинг банків України. Інформаційне агентство «Finance.ua». URL: https://finance.ua/ua/ratings/customer_services/-/banks
14. Основні показники діяльності банків. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision>
15. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
16. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <http://www.fg.gov.ua/statystyka>
17. Оцінка громадянами ситуації в країні, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (жовтень–листопад 2020р.). Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-sotsialnykh-institutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-zhovten-lystopad-2020r>
18. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. №2121-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 5-6. Ст.30.
19. Про затвердження Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України // Національний банк України. - Постанова від 24.10.2011 № 373
20. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. №679-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999. № 29. Ст.238.
21. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 р. №4452-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2012. № 50. Ст.564.
22. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації процесу формування управлінської звітності в банках України: постанова правління

Національного банку України від 06.09.2007 р. №324. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0324500-07>

23. Про схвалення процедур інспектування: постанова правління Національного банку України від 01.11.2016 р. №393-рш. URL: <https://old.bank.gov.ua/document/download?docId=40919990>

24. Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральні орієнтації громадян України. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-do-suspilnykh-instytutiv-ta-elektoralni-oriientatsii-gromadian-ukrainy-2> (дата звернення: 17.11.2019).

25. Рівень непрацюючих кредитів (NPL). Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl>

26. Савченко Т. Г., Джолос А. В. Публічна система рейтингової оцінки банків України: призначення та інформаційна модель. Економіка та суспільство. 2017. № 13. – URL : http://www.economyandsociety.in.ua/journal/13_ukr/224.pdf

27. Сильна двадцятка. Топ-20 найбільш надійних банків України — рейтинг НВ і Dragon Capital. Інформаційне агентство «НВ Бізнес». URL: <https://nv.ua/ukr/biz/finance/top-20-naybilsh-nadiynih-bankiv-ukrajini-reyting-nv-novini-ukrajini-50052089.html>

28. Стратегія Національного банку України на 2018 – 2020 роки: звітуємо про виконання. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-natsionalnogo-banku-ukrayini-na-2018--2020-roki-zvituyemo-pro-vikonannya>

29. Транспарентність. Глосарій банківської термінології [Електронний ресурс] // Національний банк України – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123690